

Додаток №2
до [Протоколу №1/2023](#) від 22 серпня 2023 року
Комісії з аналітично-методичного забезпечення
Нотаріальної палати України

**Окрема думка щодо порядку застосування статті 1221 Цивільного кодексу
України у нотаріальній практиці.
Норми матеріального та процесуального права.**

Проблема розкриття співвідношення норм матеріального та процесуального права в загальному, досить спрощеному вигляді, у літературі визначається наступним чином. Якщо норми матеріального права встановлюють варіант поведінки шляхом гарантування прав, закріплення обов'язків чи заборон, то **процесуальні вказують на послідовність дій, починаючи з їх втілення в життя, розкривають процедуру реалізації можливої або належної поведінки.**

Норма матеріального права є первинним регулятором суспільних відносин, оскільки вона містить правило (права, обов'язки, заборони), на підставі якого можливим є вирішення справи по суті. Таким чином, норма матеріального права регулює суспільні (матеріальні) відносини шляхом їх прямого правового регулювання за допомогою визначення для їх учасників змісту прав, обов'язків і заборон.

Норми матеріального права мають на меті визначення змісту прав та обов'язків суб'єктів права й відповідають на питання стосовного того, що треба зробити для реалізації цих прав та обов'язків, **а норми процесуального права відповідають на питання щодо того, як, яким чином, у якому порядку права й обов'язки можуть і мають бути реалізовані.**

Юридичний факт відкриття спадщини характеризується двома параметрами: (1) часом відкриття; (2) місцем відкриття. Час відкриття спадщини має важливе значення, оскільки на час відкриття спадщини визначаються, зокрема: склад спадщини; коло спадкоємців; матеріальний закон, який буде застосовуватись до спадкових відносин.

При цьому до моменту набуття чинності змін у ст. 1221 ЦК України був очевидний зв'язок часу відкриття спадщини з місцем відкриття спадщини, оскільки місце відкриття визначалося саме на час відкриття спадщини.

Розбіжність місця відкриття спадщини з часом відкриття до 22 травня 2023 року могла мати місце лише як виняток. Наприклад, коли місце проживання не відомо або знаходиться на окупованій території.

Згідно ст. 1220 ЦК України час відкриття спадщини залишився не змінним, а от місце відкриття спадщини вже не пов'язане з часом її відкриття, оскільки буде визначене в момент першого звернення особи, заінтересованої у відкритті спадкового провадження (спадкоємця, кредитора, виконавця заповіту, особи, заінтересованої у охороні спадкового майна), до будь-якого нотаріуса.

З 22 травня 2023 року визначення місця проживання спадкодавця взагалі втрачає сенс, бо цей чинник не впливає на місце відкриття спадщини.

Правило заведення спадкової справи за місцем відкриття спадщини було спростоване Наказом МЮУ № 1118/5 від 11.03.2022 в зв'язку із запровадженням на території України воєнного стану. Отже заведення спадкової справи з цього часу не було пов'язане з місцем відкриття спадщини. Не пов'язується місце заведення спадкової справи з місцем відкриття спадщини і Законом України «Про нотаріат» та ЦК України, бо це правило встановлювалося лише Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (далі – Порядок), який є підзаконним актом і повинен відповідати вимогам закону, який регулює ту чи іншу сферу життя.

Діюча редакція Порядку з 22 травня 2023 року в частині встановлення місця відкриття спадщини вже не може бути застосована, оскільки законодавець змінив підхід до встановлення цього факту. Ст. 67 Закону України «Про нотаріат», в свою чергу, зазначає, що свідоцтво про право на спадщину видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини, яке на сьогодні збігається з місцем заведення спадкової справи.

Отже, з 22 травня 2023 року норма щодо місця відкриття спадщини носить суто процесуальний характер, та відповідає на питання щодо того, як, яким чином, у якому порядку спадкоємці можуть реалізувати свої права щодо оформлення спадщини згідно вимог глави 89 ЦК України. Тобто вказана норма набула суто процесуального змісту.

Згідно ст. 34 Закону України «Про нотаріат», нотаріальною дією, яка вчиняється нотаріусом при оформленні спадщини є видача свідоцтва про право на спадщину.

Враховуючи наведене, при вирішенні нотаріусом питання яку редакцію ст. 1221 ЦК України слід застосовувати при видачі свідоцтва про право на спадщину пріоритет слід віддати нормі, яка діє на час вчинення нотаріальної дії.

22.08.2023 року

Член Комісії

Олена ЧУЄВА, приватний нотаріус Харківського міського нотаріального округу

До Окремої думки долучилися

Члени Комісії

Юлія ЛУЧНІКОВА, приватний нотаріус Харківського міського нотаріального округу

Олена САМОЩЕНКО, приватний нотаріус Харківського міського нотаріального округу

Наталія САУТЕНКО, приватний нотаріус Харківського міського нотаріального округу

Катерина БЄЛІНСЬКА, приватний нотаріус Харківського міського нотаріального округу

Вікторія МОРОЗОВА, приватний нотаріус Запорізького міського нотаріального округу